

Munich Personal RePEc Archive

Has the neoclassical economics model been sacred? (Critical Points of Defense)

Tchipev, Plamen D

Plovdiv University "Paisii Hilendarski" Plovdiv, Economic Research
Institute-BAS Sofia

2016

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/78434/>
MPRA Paper No. 78434, posted 24 Apr 2017 04:38 UTC

Сакрален ли е неокласическият икономически модел?

(Опорни точки в защитата му)

Пламен Д. Чипев

Has the neoclassical economics model been sacred? (Critical Points of Defense)

Plamen D. Tchipev

Abstract:

Paradoxically, in the course of the 2008 crisis, the defense of the neoclassical principles of the mainstream economics got ahead of the anticipated Keynesian attack ignoring completely the criticism coming from the side of the heterodox economics. But the latter is perhaps most active today. The text presented here tries to identify through the heterodox prism, the 'sacred' points - those critical axioms which are so rigorously defended by the mainstream economics.

Key words: criticism to neoclassical economics; heterodox economics; 2008 crisis.

Въведение

Кризата от 2008 г. бе видяна от цяла кохорта защитници на статуквото – монетаристи, неолиберали, неокласици най-общо, като възможност за стария им враг – кейнсианците (с всичките им пост- и нови превъплъщения) да се възползват от слабостта им, да подновят тлеещия дебат и да потърсят реванш, след като в края на 70-те години бяха отстранени от главното (mainstream) русло на реката наречена икономикс.

Парадоксалното е, че защитата на неокласическите принципи и методология на съвременния икономикс започна още преди да се заговори за евентуален кейнсиански реванш и прие доста агресивна форма на превантивна атака. Основното ѝ направление протече под формата на дискусия за причините на

кризата. Защитниците на мейнстрийм статуквото побързаха да обвинят за кризата човешката природа – алчността и сгрешената „социална“ политика на администрацията на Дж. У. Буш.

И двете обвинения игнорираха реалните събития - финансовата дерегулация, пасивната ролята на ФЕД, несмущаваното от никого заиграване с финансовия „инженеринг“ на „квантите“⁵². Още по-далеч са те от икономическата теория. Опирайки се на алчността, на собствения интерес, превърнат в аксиома на икономика на индивидуализма, като външен, неикономически, феномен мейнстрийм икономикса се блазни от мисълта, че е измъкнал почвата изпод краката на реформистките теоретици.

В същото време започна превантивна атака, срещу самата възможност да се реабилитира Кейнсовата парадигма. Беше доста иронично, защото това ставаше докато Конгресът на САЩ одобряваше милиардни оздравителни програми с мерки, които и най-смелите привърженици на Кейнсовите икономически мерки не биха предложили; в Европа се стигна до директна, макар и временна национализация на банки и др. финансови институции. Поддръжниците на мейнстрийм статуквото в икономическата теория продължиха защитата му, независимо от практиката, което ясно показва, че защитата е на всяка цена – да не се допусне смяна на парадигмата въобще, да се запази неокласиката като изключителен, привилегирован теоретичен подход.

Така, те тотално игнорираха критиката, идваща от страна на хетеродоксалната икономическа теория. Точно тя, обаче, е основната в днешния спор според мен, с обвиненията си че мейнстрийм икономикса инкорпорира нереалистични пунктове,

⁵² Кохортата от съобразителни финансови инженери, призвани да изобретяват нови начини за тласкане на финансовите печалби нагоре; след средата на 80-те години на мин. век, легиони от доктори по математически и физически науки (PhDs) са набрани от Уолстрийт да създават, оценяват и арбитражат все по-сложните и по-сложни инвестиционни продукти (Чипев, 2009).

които по-скоро обслужват други цели отколкото теоретичен анализ.

Затова представеният материал търси причината за тази защита на неокласиката именно от хетеродоксална гледна точка. Защо смяната на една научна парадигма е обект на толкова силна атака? Чисто научни ли са проблемите? Кои са онези пунктове от които неокласиката няма да отстъпи? Идеята е да направим опит да открием пунктове (принципи, аксиоми ?!), които са критични по някакъв начин за модела, а вероятно и за икономическата реалност. Очевидно е, че има характеристики, които превръщат неокласическата парадигмата в недосегаема, незаобиколима, неудържимо привлекателна; казано по друг начин сакрализират я.

Тази статия си поставя за цел да дискутира някои от тях и по какъв начин те охраняват доминиращата днес теоретична парадигма? Веднага искам да кажа, че фокусът няма да бъде идеологически – не че такъв липсва, очевидно има достатъчно основания да се допуска наличието на идеологически съображения (Бир, 2006) в защитата на неокласическата парадигма, но целта е, обаче, предлагането, доколкото е възможно, но един по-широк, системен, поглед.

1. Индивидуализмът

Една основна компонента на неокласическият модел характеризираща го като неприкосновен е идеята, че всичко в пазарната, или капиталистическата, или ако щете индустриалната, ера се основава на егоистичния стремеж на индивида за личен просперитет без оглед на присъствието и влиянието на каквото и да е организация на обществото. Този принцип се приписва на Смит, който бил го извлякъл чрез непосредствено наблюдение на човешката природа. В действителност това е по скоро конструкция, предпоставка, при която се налагат съществуващите (тогава) условия върху цялата човешка история. При това идеализирано – изтъквайки едни черти и

пренебрегвайки други; съчинението му в края на краищата е отпечатано над 10 години преди Френската революция и независимите (егоистични!) индивиди, съвсем не са доминиращ икономически агент. Прословутата „смитова“ манифактура е остров сред морето от традиционни производства.

Нещо повече, самият Смит далеч не е така доктринерски привързан към подобен мирогледен възглед. „Теория на моралните чувства“, предпочитаното лично от него произведение, започва със следната знаменателна фраза: *"Колкото и егоистичен да изглежда човекът изобщо, очевидно има някои принципи в неговата натура, които го правят съпричастен със съдбата на другите и правят тяхното щастие необходимо за него, въпреки че той не извлича нищо от него освен удоволствието да го види."* (Smith, 2011, с. 9).

Напоследък се появиха не малко изследвания, които показват, че третирането му като краен адепт на пазара е неуместно (Ангелов, 2010). G. Kennedy (2008, pp. 247-248) посочва множество споменавания у Смит за икономически намеси на държавата, което разбира се, не е изненадващо. По-скоро странно е, че веднъж въведена в оборот тази теза не се подлага на критичен преглед, независимо, че и нейните адепти са наясно с проблемите, които поражда тя. Така, Palmer (2011) анализира същата концепция с единствената идея да я представи, смекчена и освободена от силния ѝ негативизъм, цитирайки модерния днес слоган, че Гейтс и Сорос са всъщност благодетели, станали такива благодарение на преследването на личните си интереси. Самото наличие на подобни еквилибристики е добро свидетелство за ключовото значение, което се придава на този момент в мейн-стрийм икономикса.

Защо обаче, запазването на тезата за *егоизма/индивидуализма* е толкова важно, че този елемент на неокласиката не само не се подлага на критичен анализ, но е и хиперболизиран до неузнаваемост?

Както споменахме по-горе егоизмът е опорен пункт за кризата от 2008-а - не моделът я причини а алчността на хората!

Разбира се, първичното обяснение за подобна защита е пост-кризисната му употреба за отмиване на истинската вина от ръцете на финансовите гуру-та, но тук няма да се спираме на него⁵³.

По-дълбокият и дълговечен аспект е оправданието за десоциализацията на икономикса. Очевидно е, че щом човешката природа е егоистична, щом успешната икономика се гради на индивидуализма, щом социалното (доколкото въобще се признава съществуването му⁵⁴) „си се прави само“⁵⁵, тогава икономиксът няма и не бива да има социално измерение.

Бедността, мизерията, социалното изключване не са елемент от икономическата система; те са *външни ефекти* продуцирани от всякакви фактори и в най-лошия случай от дефектите на пазара (които впрочем се дължали на публичните блага и нямало да ги има, ако всички блага бяха частни!).

Премахването на тезата за егоистичната природа на индивида, би поставило и въпроса за **друг начин на образуване на работната заплата**. Трябва ли да припомним, че неокласиката измести класическата политическа икономия, но не засегна едно от базисните ѝ твърдения, че работната заплата се формира от средствата необходими за живот на наетия, но не произволно взети, а *минималните*. Логиката на пределната производителност ранжира доходите според факторния принос, но не отменя тяхното „привързване“ към минимума. И това се дължи, не на злонамереност на икономистите, а на изискването на пазарния механизъм – минимум разходи.

⁵³ Срещу тях бяха внесени десетки искове; акции на америк. Комисия за фин. надзор и слушания в Конгреса.

⁵⁴ Стандартната неолиберална теория изобилства от твърдения, че общото, общественото е само евфемизъм, при-криващ егоистичните интереси на управляващия елит.

⁵⁵ Дългата версия на слогана на либерализма е "*Laissez faire et laissez passer, le monde va de lui-même!*" [да си върви, да минава, така върви светът].

Така атаката срещу индивидуализма, като философия, е в действителността си атака срещу самата същност на мейнстрийм икономикса. Отказът от индивидуализма би подрил основата на модела. Но не само. Ревизията на модела би извадила наяве социалната уязвимост на парадигмата, която стои зад този модел: наличието на бедност, разхищения на ресурси и пр. се явяват следствие от борбата на всеки срещу всеки и не се налага да бъдат приоритизирани за решаване. Не антихуманното противопоставяне на технологиите спрямо човека, направиха една трета от човечеството напълно излишни, а индивидуализмът им!

В крайна сметка, значимостта на тази съставна компонента, („опорна точка“, ако предпочитате), прави модела неприкосновен - *сакрализира* го по начина по който религията сакрализира догмите си!

2. Scarcity (оскъдност)

Оскъдността е друг основополагащ блок на неокласиката, който постулира, че всички ресурси са ограничени и затова е необходимо прилагането на избор, как да ги ползваме и пр. и пр. – историята е добре позната и изложена във всички учебници и е толкова видимо правдоболюбна, че малцина я подлагат на критично осмисляне; на практика, тя е аксиоматична и не подлежи на доказване!

В действителност, концепцията е напълно абсурдна⁵⁶. Ако живеем в условията на недостиг, как да си обясним безбройните примери на разхищение на ресурси, напр. наличието на 3 GSM оператора у нас, (без да броим пиър-ту-пиър мрежата); почти всеки квадратен метър територия е препокрит 3 или 4 пъти? Това недостиг или пилеене на ресурси е? Оставяме на страна, че при нормална конкурентна среда те не биха били конкурентоспособни. Или презастрояването на курортите ни –

⁵⁶ Тук са посочени само няколко акцента; повече по темата в Чипев (2005).

построеното не може да бъде нито продадено, нито пълноценно използвано. За каква оскъдност говорим?

От позиция на реалната икономика - ресурсите във всеки момент са толкова, колкото са нужни. Икономиката е адаптивна и динамична; тя реализира проектите си според ресурсите и разработва нови ресурси, когато има нужда от тях. Защо тогава оскъдицата е така необходима, че десетилетия присъства необезпокоявана в мейнстрийм модела?

Защото въвежда *изборът* и *рационалният човек*, които през „*ползността*“ (субективната, разбира се!) подменят реалния избор, който стои пред човека и човечеството - повишаване на качеството на живот - с псевдо избор на повишена ползност, при това субективна и при това „пределна“.⁵⁷ Защото, е възможно, чрез реклама, пи-ар кампании, потребителски модели и пр. да се манипулират тези субективни „ползности“, и оттам - потреблението! Така моделът позволява да се пилее *ресурсно ирационално*, но „*ползностно ефективно*“, съобразно наличието на по-висока рентабилност. Какви биха били причините за подобна манипулация. На мястото на нормално-полезните в ресурсно отношение, се развиват потенциално „примамливи“ отрасли и производства. В основата на всичко това е отлично познатата от класическата политически икономия тенденция за спадане на нормата на печалбата. „Рентабилността“ „естествено, от само себе си“ се изчерпва, без да говорим за активните действия на икономическите агенти.

Цялата „теория“ за жизнения цикъл на стоките е всъщност за това, как да подменяме непрекъснато „асортимента“ за да противодействаме на падащата рентабилност. И за това, как да манипулираме субективната „ползност“ за да *потреби* този асортимент. Така се появяват сурогати, сирене от палми, кренвирши от соя или пък хляб от фуражно зърно.

⁵⁷ В прословутия скорошен учебник на Манкю, точно такъв пункт има „Рационалните хора мислят *на предада*“ (Mankiw, N.G, 2001, с.6; к.м. П.Ч.).

Така, чрез оскъдицата, моделът моделира или подменя реалните потребности на индивидите и формира потребление, изгодно или удобно от гледна точка на корпорациите. Точно, като в прочутата, приписвана на Ст. Джобс, фраза – „ние ще ви осигурим продукта, преди още да сте разбрали, че се нуждаете от него“. В крайна сметка, този елемент на модела, връзва търсенето и предлагането, прави ги зависими едно от друго и ако трябва да ползваме мейнстрийм методологията - блокира пазарният механизъм, и го замества с корпоративно регулиран пазар. Премахването на оскъдността

3. Равновесно-балансираният подход към функциониране на системата

Постоянното поддържане на равновесие в системата е последната дискутирана тук характеристика, поради краткия обем. Изискването се развива постепенно през годините, за да се превърне днес в недосегаема догма.

Първоначално се въвежда от австрийците, просто като механизъм за определяне на цената, чрез равновесие между търсене и предлагане; (не коментирам самите недостатъците на този механизъм, при който в крайна сметка цените към определен момент се определят от цените в предишни моменти.). Чрез оптимумът на Парето то се прехвърля в цялата икономика, на всички пазари изискващо непрекъсната адаптация на всеки пазар спрямо всяко произволно или целенасочено изменение, в който и да е момент на реализацията, на която и да е стока, на който и да е пазар. Всичко във всеки момент да е балансирано. И ако не е – проблемът е на пазара, на държавата, регулациите и пр., но не и във функционирането на самата икономика.

Характеристиката прави възможни всякакви модели, описващи статиката, или обясняващи развития, но *post-factum* след като вече са станали и съответно, неспособни за придвиждане! Просто защото от позицията на балансирана

система промените са табу! Така главното изискване на модела се превръща в баланс, но на полезности, на welfare (благосъстоянието), но определяни чрез фикции като "better off" (по-добре) без обаче да се дефинира нито как се отчитат, нито как се сравняват тези полезности. Като следствие, в различните опити да се моделира, на мястото на благосъстоянието стоят всевъзможни сурогати, пораждащи купища от проблеми. (Да си припомним само разприте около БВП (GDP) като измерител на развитието, или мощта, или потенциала, на дадена икономика.) Така равновесно-оптимизиращия поглед към икономиката блокира възможността да се поставят и търсят реални цели на икономическото развитие, съответно измерители на икономическия прогрес.

Това се вижда чудесно в задочния спор между подхода на Кейнс и този на неговите „синтезиращи адепти“. При Кейнс моделът идентифицира цел – поддържане на заетостта и предлага инструмент – съвкупното търсене. Когато Хикс развива модела си от 1936 г., като ISLM-модел, с който да „формализира Кейнсовия“, това е вече една равновесна система, която може да се поддържа, чрез много инструменти, както фискални, така и монетарни, а заетостта вече не е цел; по-скоро е превърната в цел за атаки - защо „не може и не бива да се преследва пълна заетост“.

Така ISLM-моделът прави системата двойно-обратима – финансите са друго битие на реалния икономикс – което не го постигаш с мерки в реалната икономика го правиш с лихвата. Това е точно, премахване на рационалното зърно в кейнсовия модел – управлението на икономиката за преодоляване или поне смекчаване на кризите. Самият Хикс през 1981 г. заявява за ISLM модела от 1936: "Когато се обърнем към въпросите на политиката, и погледнем напред вместо назад, употребата на равновесно-оптимизиращите модели е все така подозрителна" (Hicks, 1981).

В крайна сметка, този принцип закрива възможността икономическият модел на системата да се свърже с реалните

процеси на създаване на блага, услуги, социална и икономическа инфраструктура и пр. процеси определяни в съвременната хетеродоксална парадигма като провизиране⁵⁸. Това добре се вижда при сблъсъка на мейнстрийм модела с инпут-аутпут модела на Леонтиев. Последният би могъл, чудесно да се прилага в рамките на хетеродоксалната парадигма, като дава възможност да се провизира едно или друго състояние на икономиката, една или друга цел при наличие на ресурси. Разбира се, нещата са доста по сложни при дискретна икономическа система с изолирани агенти, свързани чрез цените и пр., но моделът на Леонтиев е принципно различен и не се опира на равновесно-балансиращия подход към икономиката.

4. Заключение думи

Разгледаните тук характеристики на неокласическия модел далеч не представляват изчерпателен списък. Целта бе да се открие наличието на принципи, (компоненти) в него, които го догматизират, правят го незаобиколим и недосегаем при наличната икономическа система; „сакрализират“ го в негативния смисъл на понятието. Неокласиката е стигала състояние при което се е “сраснала” с реалния икономически модел, който би трябвало да “обяснява”. Премахването дори и на открито слаби моменти в нея става невъзможно защото (подобно на марксизма) ревизията им е възможна само при ревизия на реалния икономически модел!

Използвана литература

HICKS, JOHN (1981). "IS-LM": An Explanation". *Journal of Post Keynesian Economics* 3 (2): 139–154.

⁵⁸ Социално провизиране (*provisioning*); виж повече на (Lee 2009).

KENNEDY, G. (2008). *Adam Smith: A Moral Philosopher and His Political Economy* (2008 edition). Basingstoke England ; New York: Palgrave Macmillan.

LEE, F.S. 2009. *A History of Heterodox Economics: Challenging the Mainstream in the Twentieth Century*. London: Routledge.

MANKIW, N. G. (2011). *Principles of Microeconomics* (6 edition). Mason, OH: Cengage Learning.

PALMER, TOM G. 2011. "Adam Smith and the Myth of Greed." In *The Morality of Capitalism: What Your Professors Won't Tell You*, 129. Jameson Books. [„Адам Смит и митът за ненаситността“. Налично:

SMITH, A. (2011). *The Theory of Moral Sentiments*. Карау (Т.Н.): Gutenberg Publishers.

VINER, JACOB, 1928. Adam Smith and Laissez-faire. In "Adam Smith, 1776-1928: Lectures to Commemorate the Sesquicentennial of the Publication of Wealth of Nations", p. 53, August, M. Kelly, 1928.

АНГЕЛОВ, И. 2010. Адам Смит за ролята на пазара и държавата в икономиката [Accessed June 12. <http://www.iki.bas.bg/english/CVita/angelov/No147.htm>.]

ЧИПЕВ, П. Д., (2009) Между второкласните ипотeki и "пъклената" формула на Дейвид Ли, *сп. Икономика*, год. XVIII, бр. 3, стр. 6-10. ISSN 1312-2428. [Налично на: <https://money.bg/archive/mezhdu-vtoroklasnite-ipoteki-i-paklenata-formula-na-deyvid-li.html>; Посетено на: 25.2.2017 г..]

За контакти:

Проф. д-р Пламен Д. Чипев; ПУ „Паисий. Хилендарски“; ИИИ при БАН; Адрес за кореспонденция: София 1040, Аксаков 3, Email: chipeff@gmail.com).